

Світлана Коротнюк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
ООП Соціальна педагогіка
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Галина Олійник,**
доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Останнім часом проблема збереження і зміцнення здоров'я населення набула особливого статусу в системі соціальних цінностей та пріоритетів, оскільки здоров'я громадян є важливим показником суспільного поступу, соціально-економічним потенціалом держави. Важливість формування ціннісного ставлення до здоров'я відзначається в міжнародних і державних документах, таких як: Закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національній програмі «Діти України», Концепції «Здоров'я через освіту», Концепції «Здоров'я для всіх у XXI столітті», Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, Концепції розвитку охорони здоров'я населення України та ін.

Виклад основного матеріалу. Аналіз особливостей розвитку особистості в онтогенезі розкриває можливості для вивчення проблем формування ціннісного ставлення до здоров'я у підростаючого покоління, оскільки деформації нормального розвитку особистості часто беруть свій початок у дитинстві і обумовлені невирішеністю особистісних проблем певного вікового періоду, задач розвитку, пов'язаних із психосоціальною зрілістю, входженням у світ дорослих людей, проблемами реалізації актуальних потреб. Завдання формування ціннісного ставлення до здоров'я необхідно реалізувати через соціальне середовище особистості, зокрема на рівні сім'ї, школи, учнівського колективу тощо.

Водночас, цей період відрізняється й виходом підлітка на якісно нову соціальну позицію: поглиблюються стосунки із однолітками та дорослими, посилюється прагнення до самооцінки і самовизначення, зростає самостійність в поглядах та вчинках, самопізнання й соціальна активність. Аналізуючи такі ознаки даного періоду вікового розвитку особистості, академік І. Бех наголошує на появі у підлітка почуття дорослості, інтимного спілкування, змін у референтних орієнтаціях. На думку вченого, «особистість підлітка утверджує себе в соціальному просторі як самоцінність, котра

може реалізовуватися в діапазоні емпатії чи псевдоемпатії до переживань інших, а також почуття відповідальності чи безвідповідальності, тенденцій до агресивності чи співробітництва, авторитарного домінування чи діалогу у взаєминах, егоїстичних чи альтруїстичних тенденцій у спонуках та поведінці» [1, с. 187].

Крім самоцінності, в старшого підлітка, у залежності від власних уявлень, формується шкала соціальних цінностей та переваг, відповідно із якими в нього створюється коло друзів та змінюється стиль поведінки і зовнішній вигляд, в його житті значну роль починають відігравати стосунки – не тільки із дорослими, а й, в першу чергу, – з однолітками: коло спілкування у старших підлітків помітно розширюється, зароджується перше кохання та спостерігається тяжіння підлітка до аналізу, співставлень та порівнянь, розуміння суті речей, виникає свідоме бажання бути потрібним іншій людині. Через спільні захоплення, проведення вільного часу, взаємну симпатію, цікаву для них спільну діяльність підлітки починають об'єднуватись в неформальні групи. Зауважимо, що від зовнішньої оцінки й статусу у групі залежить самооцінка підлітка, в той же час, тут знаходить свою реалізацію спілкування як провідний вид діяльності.

Ставлення до здоров'я у старших підлітків визначається засвоєною системою цінностей, оцінкою власних можливостей та перспектив їхньої реалізації, ментальністю, ставленням до сенсу життя [5, с. 384]. Слід підкреслити, що задачі розвитку та формування ціннісного ставлення до здоров'я тісно пов'язані із прийняттям підлітком соціальних ролей. Включення у соціальні ролі – дуже значний компонент зростання. Таким чином зрозуміло, що прийняття певної ролі залежить від її визнання суспільством, відповідності особистим інтересам, здібностям та сподіванням, а ще від попереднього досвіду, який полегшує відповідну даній ролі поведінку. Ролі, які знаходять визнання у суспільстві і, одночасно, відповідають індивідуальним потребам підлітка, засвоюються найлегше, чим сприяють укріпленню його психологічного здоров'я. «Ще несформовані механізми регуляції поведінки при відсутності розуміння з боку дорослих можуть деформувати мотиваційно-потребову сферу, нанести потенційну шкоду психологічному здоров'ю підлітка, що може проявитися значно пізніше, у юнацькому чи дорослому віці» [9, с. 74].

Завдання підліткового розвитку вирішуються підлітком не ізольовано від соціуму, на рівні його особистості, вони мають прояви і реалізуються у тих соціальних середовищах, в яких проходить розвиток підлітка: сім'ї, школі та інших навчальних закладах, поза школою, у неформальних групах. Більш часу у своєму житті, підліток проводить у різних навчальних закладах, де йому доводиться спілкуватися з багатьма соціальними групами: молодшими школярами, однолітками, старшими (зокрема вчителями) [2, с. 209].

На наш погляд, значною мірою забезпечують ціннісного ставлення до здоров'я у підлітків заклади освіти. Навчальний заклад має вплив і на розвиток поглядів, і на

формування ціннісних орієнтацій, визначає особистісну орієнтацію хлопців і дівчат. З точки зору задач розвитку особистості, у підлітковий період різні навчальні заклади є важливим середовищем для оволодіння підлітками соціальних ролей, розвитку соціально адекватної поведінки. Крім цього, навчальний заклад робить свій внесок у формування уявлень підлітка про самого себе. Цьому сприяє ідентифікація підлітка з вчителями і друзями, усвідомлення ціннісних орієнтирів і їхнє втілення у прикладах літератури та мистецтва. Але при всій корисності, різні навчальні заклади можуть як підсилити, так і послабити установки, прийняті в сім'ї. Важливим показником ціннісного ставлення до здоров'я та гармонійного розвитку школярів, поряд з бажанням спілкуватися з однолітками, оволодівати світом дорослих людей, є прагнення до отримання нових знань, що здебільшого проявляється у ставленні до успішності й орієнтації на навчання, формуванні професійних навичок. Важливим середовищем ціннісного ставлення до здоров'я у підлітковому віці є сім'я, родина. Слід враховувати, що зміни у сімейних стосунках (зменшення сім'ї до так званого «ядра»), процес навчання, який з кожним роком ускладнюється, посилення урбанізації, призводять до того, що традиційні зв'язки та ціннісні уявлення у підлітковому віці втрачають свою безперечність і заміщуються поглядами, притаманними неоднорідній, багатосторонній молодіжній субкультурі, що бурхливо змінюється [6, с. 321].

Важливою ознакою ціннісного ставлення, яка формується у підлітковому віці, є самоповага, тобто сумарна самооцінка, ступінь прийняття або неприйняття себе як особистості [2, с. 195]. На формування самоповаги підлітка діє багато факторів, які виявляються вже в ранньому дитинстві, наприклад, ставлення батьків, соціальний стан, середовище ровесників. В зв'язку із зміною попередньої системи цінностей та новим усвідомленням своїх особистісних якостей в підлітковому віці, ціннісне уявлення про власну особистість піддається перегляду і помітно стає вище, що може супроводжуватись конфліктними ситуаціями з дорослими та однолітками.

Висновки. Отже, саме під час підліткового періоду розвитку дитини, а особливо під час підліткової кризи, можливі різноманітні прояви соціально-психологічної дезадаптації, конфлікти з дорослими, порушення навчальної діяльності (через зміни мотивації до навчання), виникнення почуття самотності, почуття безвихідності, фрустрації, що може призвести до порушень розвитку особистості підлітка. Тому, вважається необхідним і доцільним забезпечення ціннісного ставлення до здоров'я під час підліткової кризи, як найбільш уразливого періоду розвитку особистості дитини. Саме під час вікової кризи можливе формування ціннісного ставлення до здоров'я у зв'язку із забезпеченням соціально-психологічної адаптації, адекватності їхньої самооцінки, позитивного ставлення до свого найближчого оточення, реалізації соціальних потреб та цінностей, мотивації навчальної діяльності, емоційної стійкості, що може допомогти у розробці адекватних корекційних та профілактичних заходів.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія : підручник. Київ : ЦУЛ, 2018. 328 с.
4. Нечерда В. Б., Кириченко В. І. Підлітки уразливих категорій : типологія і особливості виховання в умовах закладів загальної середньої освіти : метод, посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 126 с.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
6. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
7. Стельмахівська В. П. Здоров'я підлітків у закладах професійно-технічної освіти. *Буковинський медичний вісник*. 2008. Т. 12, № 4. С. 131-135.
8. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник. Київ: Слово, 2013. 606 с.
9. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху, агресії особистості в освітньому процесі : монографія. Вінниця : ВАНО, 2018. 200 с.
10. Цінність життя підлітка : світоглядні орієнтири : монографія / Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Гончар, Л. В. Канішевська та ін. Київ, 2019. 136 с.

*Марія Максимішин,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
ОПП Соціальна педагогіка,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Ірина Турчин-Кукаріна,**
кандидат юридичних наук, викладач кафедри
соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Постановка проблеми. Умови, у яких опинилися українці в час війни, вимагають особливих підходів до налагодження співпраці між педагогами та батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Ця співпраця потребує не лише врахування психолого-вікових особливостей дітей з ООП, але й розуміння соціально-